

*Л.М.Блозва,
аспірантка кафедри філософії
НУБіП України*

СУЧАСНА ДИСКУСІЯ З ПРОБЛЕМИ ПРЕОБРАЖЕННЯ ЛЮДСЬКОЇ ПРИРОДИ

Епоха Постмодерну, в якому ми нині живемо, характеризується надскладністю, комп'ютеризованістю в усіх сферах, неймовірною швидкістю плину часу і глобалізацією всього, що відбувається. Ми можемо спостерігати народження нового соціоприродного середовища існування людей – штучної абіотичної реальності, техногенної цивілізації, яка, своєю чергою, здійснює вплив на формування нової людини. Усі ці процеси потребують багатопланового і глибокого дослідження.

Осмислення майбутнього людства завжди займало особливе місце у філософському дискурсі. Бурхливий період змін і трансформацій до образу людини майбутнього прикуто особливу увагу не тільки представників соціогуманітарних наукових співтовариств, але й представників природознавства. В основі цієї уваги – не проста цікавість, а об'єктивні життєві потреби, надії, які покладаються на майбутнє, а також побоювання людей щодо очікуваних змін, котрі стосуються їх існування.

XXI століття принесло високі технології: інформаційні, технічні, біологічні, когнітивні, які ставлять перед людством нове питання: чи можуть технології змінити природу людини? Настільки змінити природу людини, що вона перестане бути людиною, такою, якою ми її знали до сьогодні? Дослідженню цього найскладнішого комплексу соціальних та морально-етичних проблем присвячена ця стаття.

Сучасна людина живе в швидкісному, насиченому інформацією середовищі – реальному і віртуальному. Епоха науково-технологічних революцій – нано-біо-гено-нейро-комп'ютерно-мережевих технологічних – дарує велику можливість вибору, але має й зворотний бік – сама людина починає різко й неконтрольовано змінюватися. При цьому об'єктивні зміни і трансформації, які відбуваються з нею самою в сучасну епоху, спонукають до народження сучасної

парадигми – парадигми трансформаційної антропології.

Пройшовши складний шлях самовдосконалення за допомогою релігії та культури, людство на сучасному етапі зосередилось на самовдосконаленні засобами новітніх технологій. Людина, яка завжди критично ставилася до самої себе і споконвіку прагнула до самовдосконалення, здається, дійшла кульмінації цього процесу і разом з цим – до завершення всебічних загроз своєму існуванню в суперскладному світі. Адже, сьогодні вже не можна заперечувати, що створені надзвичайні засоби перетворення людини і соціуму породжують кардинальні ризики і загрози майбутньому людства.

У наш час у філософії та антропології відбувається радикальний поворот в уявленнях про природу й тілесність людини, спричинений новаціями. По-перше, виникає можливість науково-технологічного розповсюдження людських генів, яке змінює геном, генетику людини. Зміна біологічної природи людини створює реальну можливість так званого розширення людини, переходу її в технолюдину, постлюдину, неолюдину та ін.

У дослідженні природи людини відбуваються докорінні зміни. Розширення нових течій і поглядів підриває розуміння людської природи як онтологічної константи і знову розпалює віковичний дискурс про неї. З одного боку, – стара філософська антропологія і біоетика, з іншого боку, – трансгуманізм, іморталізм, концепція технологічної сингулярності та ін. Тому визначення природи людини в сучасній інтерпретації починає набувати іншого змісту, ніж той, якого воно мало раніше.

XX століття характеризувалось тим, що проблема природи людини трактувалась як суто метафізична, і тому її дослідження вважалось неактуальним. Проте зміни, які відбуваються з самою людиною, змушують сьогодні знову повернутися до питання про природу людини.

Аналізуючи висловлювання сучасних філософів, можна висновити, що природа людини – стійка «форма», яка об'єднує типові властивості і характеристики індивіда, де під властивостями і характеристиками слід розуміти як фізіологічне, природне, так і розумове, емоційне, духовне.

Так, С.Пінкер природу людини визначає як сукупність емоцій, мотивів і когнітивних здібностей, які є спільними для всіх індивідів з нормальною нервовою системою; при цьому варіації між індивідами

щодо цих властивостей мають кількісний, а не якісний характер [1]. Таке визначення природи людини фіксує розуміння людини, передусім, як біологічної істоти, а можливості радикальних впливів на людину пов'язуються з прогресом біологічних наук. Так само розуміє природу людини Ф.Фукуяма: «Природа людини – це сума поведінки і типових видових характеристик, обумовлених генетичними факторами, а не середовищем» [2]. Разом з тим він зазначає: «Те, що ми переживаємо сьогодні, – це не просто технологічна революція в нашій здатності декодувати ДНК і маніпулювати нею, а революція в основоположній науці – біології. Ця наукова революція спирається на відкриття і досягнення в низці взаємопов'язаних галузей, окрім молекулярної біології, включаючи когнітивні науки про нейронні структури мозку, популяційну генетику, генетику поведінки, психологію, антропологію, еволюційну біологію і нейрофармакологію» [2].

На фоні нової хвилі науково-технологічного розвитку людства, що тягне за собою вторгнення в природу людини, проблема тілесності людини набуває нової актуальності. Нове бачення людини, її сутності порушує проблему «постлюдського майбутнього». Вона полягає в тому, що розвиток наномедичних, молекулярно-біологічних, геномних, нейронних, комп'ютерно-мережевих, інформаційно-медійних та інших надтехнологій у майбутньому зможе перетворити людину в постлюдину, яка прагне вдосконалити себе, починаючи з генного рівня. З цієї метою вона вторгається в свій геном – сховище спадкової інформації, змінюючи свою біологічну природу, не усвідомлюючи собі можливих наслідків.

Саме тому питання про довгострокові наслідки технологічного перетворення фундаментальних першооснов антропності сьогодні дуже широко обговорюється в рамках філософсько-світоглядного дискурсу про самовизначення людини. Центральну ідею цього довгострокового дискурсу найбільш чітко сформулював М.О.Бердяєв у роботі «Про рабство і свободу людини», де заявив: «Людина є істота, яка себе долає». Відразу ж вимальовуються дві діаметрально протилежні позиції у поглядах і трактуванні процесу перетворення людини в постлюдину: трансгуманізм та алармізм.

На зорі появи трансгуманізму американський футуролог Ф.М.Есфендіарі оголосив головною метою трансгуманізму удосконалення людини за допомогою передових науково-технічних досягнень.

Подібне визначення трансгуманізму дає один із засновників

трансгуманістичного руху філософ і футуролог Макс Мор: 1) як філософське вчення про наслідки, можливості і загрози «emerging»-технологій, здатні значно посилити людські здібності; 2) як інтелектуального і суспільно-культурного руху за найпоширеніше застосування нових технологій з метою набуття людиною якісно нових можливостей [5].

Будь-який образ людини, будь-яке «Я» стає для постмодернізму пустою фікцією. Історія продовжується, але людина перестає бути її суб'єктом: з суб'єкта діяльності вона перетворюється в її елемент, або людський фактор. Незадоволеність собою втілюється в мрії про якісно нову людину, здатну необмежено нарощувати свої тілесні, психічні, когнітивні можливості, максимально наближуючи їх до божественних. Особливістю сьогоденного етапу перетворення людини в більш досконалу істоту є той факт, що мова йде передусім про суто технологічне, рукотворне перетворення людини самою собою, а не про релігійно-онтологічні інтерпретації цього процесу. За словами російського філософа В.Кутирьова, «світ упав в інноваційну істерію, і захоплені вигуки щодо... того, що людину будуть вдосконалювати, вживляючи чипи, змагаючись, хто більше їх вставить, потім взагалі замінюючи на винайдені ними самими конструкти, стають все голоснішими».

Інший знаменитий американський дослідник-футуролог, Р.Курцвейл, впевнений, що до 2020 р. персональні комп'ютери досягнуть обчислювальної потужності людського мозку. У 2020-х роках з медичною метою почнуть використовувати наномашини. Вони також проведуть докладне сканування мозку людини, і до 2029 р. буде можлива його комп'ютерна симуляція. У 2040-ті роки людське тіло зможе набирати будь-якої форми, утвореної великою кількістю нанороботів. Внутрішні органи буде замінено кібернетичними пристроями. Р.Курцвейл пророкує настання технологічної сингулярності в 2045 р. [4]. Саме тоді вся Земля почне перетворюватися на один гігантський комп'ютер, і поступово цей процес може поширитися на весь Всесвіт. У підсумку – переструктурування біологічних засад людини, вживлення в її мозок мікрочипів, що забезпечують краще функціонування нервової системи, а відновлення втрачених у зв'язку з певними захворюваннями функцій створюють передумови до підриву засад життя людини і, зрештою, до «розлюднення» самої людини, втрати її цілісності та зведення її сутності лише

до суто мозкової діяльності. А оскільки людська природа пов'язана з тілесністю і емоційним станом, може йтися про кінець людини як такої і кінець людської історії. Людина продовжує існувати, але не як особистість, а як людський фактор у техногенному світі.

Деякі футурологи, такі як М.Каку, К.Вентер, Р.Фрейтас, переконані, що генна інженерія стане основною рушійною силою на шляху до постлюдини.

Природа людини, її антропність, в розумінні трансгуманістів, не є абсолютною онтологічною константою (створеною Богом, Природою або ще якимось Абсолютом). Саме тому найголовнішим завданням турботи про людину трансгуманісти вважають захищати права, на її власний розсуд удосконалювати це найбільше творіння мистецтва. Етико-онтологічний імператив трансгуманізму – не консервувати буття антропності в повноті всіх її нинішні обмежень, патологій і дефектів, а покращувати це буття, використовуючи всю міць технологій XXI століття з метою удосконалення соціальної функціональності людини, її творчих можливостей, розширення меж її когнітивно-перетворювальних можливостей.

Трансгуманісти вірять, що нові технології відкривають шлях до свободи, здоров'я і добробуту людини. На їхню думку, наш час – це час, коли техніка зможе продовжити її еволюцію, розпочату природою. За допомогою нових технологій трансгуманісти прагнуть значно посилити розумові, фізичні та психологічні здібності людини, а в ідеалі – ліквідувати старіння та смерть. Особливо перспективними вони вважають такі технології, як нано- і біотехнології, інформаційні технології, наномедичні. Так, М.Мор пише: «Коли технологія дозволить нам подолати себе в психологічному, генетичному аспектах, ми, коли станемо транслюдьми, зможемо перетворити себе в постлюдей – істот безпрецедентних фізичних, інтелектуальних та психологічних здібностей, самозапрограмованих, потенційно безсмертних, нічим не обмежених індивідів» [5].

На противагу трансгуманістам, алармісти стверджують, що «біотехнологія надає нам засоби довершити те, що не зробили спеціалісти з соціальної інженерії. І тоді ми остаточно закінчимо з людською історією, оскільки ми відмінимо «людські істоти як такі». І тоді почнеться нова історія, історія по той бік людського» [2]. Людина, яка завжди критично ставилася до самої себе і споконвіку прагнула до самовдосконалення, здається, дійшла до завершення

цього процесу і разом з цим до завершення свого існування як «вінця природи» і цивілізації.

Драматизм полягає в тому, що розвиток науки і техніки не зупиняється і вимагає їх подальшого вдосконалення. При цьому виявляється, що параметри людини починають його гальмувати і обмежувати. Як образно висловився В.Кутирьов, прогрес техніки призводить до того, що потрібно підганяти вже не крісло під людину, а саму людину під крісло, яке постійно вдосконалюється. Тому прогрес вимагає «переступити» через людину, традиційного Homo sapiens, штовхаючи до створення якоїсь нової мислячої істоти за допомогою новітніх технологій. Проте застосування останніх може викликати незворотні зміни в природі людини, а це спричинить антропологічну катастрофу.

Прибічники алармічних поглядів на сьогоднішню ситуацію перетворення людини в постлюдину наводять песимістичний сценарій розвитку подій. Переструктурування біологічних засад людини, вживлення в її мозок мікрочипів, що забезпечують ефективність функціонування нервової системи та відновлення втрачених у зв'язку з певними захворюваннями функцій, створюють передумови до підриву засад життя людини і, в кінцевому підсумку, до «розлюднення» її самої, втрати її цілісності та зведення сутності людини до функціонування штучного інтелектуального пристрою. А оскільки людська культура пов'язана з тілесністю людини і її емоційним станом, такий підхід спонукає говорити про кінець людини такої, якою ми її знали дотепер. Отже, технологічні загрози з новою силою і під новим кутом зору висуюють одвічні проблеми про сутність і природу людини і людськості, особистісне самовизначення і межі людського «Я».

На рубежі XX–XXI століть склалося переконання про необхідність синтезу уявлень про людину, як соціоприродну істоту, в якій в єдине ціле об'єднані всі особливості людини: космічні, біологічні, психічні, соціальні і культурні. Це пояснюється тим, що розвиток постіндустріального суспільства відбувається на тлі появи принципово нових технологій та їх конвергенцій. Таким чином, в умовах сучасної техногенної цивілізації, для якої характерна конвергенція науки і технологій, проблема з'ясування природи людини загострюється і потребує глибокого філософського аналізу і переосмислення.

Преображення людини відбувається за всіма вимірами її сутності, що акцентується в комплексних векторних змінах людської

природи. Питання про людську природу надзвичайно актуальне, і відповідь про її модифікації в різні історичні епохи суттєво залежала від того, як її розуміли, яку модель її вибудовували мислителі. Питання про модифікацію людської природи по-різному постає і всередині самих історичних епох, оскільки преображення людини пов'язані не тільки зі зміною її психофізіологічних параметрів – вони безпосередньо стосуються практик осмислення самого поняття «природа людини».

«Сутність людини не є абстракт, властивий окремому індивідові. У своїй дійсності вона є сукупність всіх суспільних відносин», – писав К.Маркс. Адже, вступаючи в технічну спільноту, в технос, ми на власні очі бачимо перетворення Homo sapiens, людини культурної і гуманної, в щось техноподібне. Навіть якщо наведене марксистське положення сформулювати навпаки, головне залишиться: тип суспільних відносин і тип людини нерозривно пов'язані. Тип суспільства, розгорнутий у часі і співвіднесений з історією, є його етап. Кожен етап історії корелятивний «своєї» людині.

Опановуючи все могутніші наноінженерійні, молекулярно-біологічні, наномедичні технології, технології комп'ютерних нейрон-чипів і штучного інтелекту, перетворюючи з їх допомогою свій власний геном, свою тілесність, свою нейро-систему, свій інтелект, людина радикально змінює своє етико-онтологічне ставлення до буття антропності та трансформації соціально-антропологічних процесів, у людському середовищі зокрема. Під зростаючим пресингом практики застосування таких технологій буття антропності перестає еволюціонувати «самопливом» і перетворюється на предмет турботи, в предмет культивування. Таку турботу про себе здійснює творець і користувач все більш могутньої хайтек-індустрії [2].

До появи нано-техно-науки людина лише «зламувала» природну матерію (живу і неживу). Тепер же вона за допомогою все більш могутнього нано-фізико-хіміко-біо-інфо-інжинірингів конструює нову реальність, яка включає в себе різні типи програмованої матерії, наноматеріали, простір генетично модифікованих організмів і клонованих тварин, носіїв штучного розуму, трансляцій з імплантованими нейро-чипами, тканину планетарних комп'ютерно-медійних мереж, які виступають одночасно і соціальним конструктами.

Ці нові типи антропогенної реальності починають грати все більш важливу роль у формуванні середовища проживання людини.

Все частіше їх називають неорганічним продовженням тілесності людини. Але саме продовження тілесності (тобто своєрідний її «протез») постає не як простий посередник у спілкуванні людини з природою, а як активне середовище, яке змінює онтологічне становище людини в світі, її геном, несвідоме, нейросистему, систему поведінкових реакцій тощо. Термін «постлюдина» позначає саме цей новий модус існування людини в новій реальності.

Щоправда, можна погодитися з засновником нового напрямку дослідження нової людини – синергійної антропології – С.Хоружим, що змістового визначення постлюдини не існує тому, що не існує ще самого такого феномену як постлюдина [3]. «Постлюдина», як то кажуть, «ще тільки на підході», про неї ще тільки мріють, а вимріяти можна що завгодно. Передбачити подібний розвиток зміг уже Л.Троцький, який ще 1923 р. написав: «Людина зажадає оволодіти процесами у своєму організмі: диханням, кровообігом, травленням, заплідненням, ...підкорить їх контролю. Життя, навіть суто фізіологічне, стане колективно-експериментальним... Людина поставить собі мету... створити вищий суспільно-біологічний тип, якщо хочете – надлюдину».

Резюмуючи основні результати проведеного дослідження, зазначимо: як би не ставитися до позиції трансгуманістів, сьогодні неможливо достовірно передбачити фінал новітнього дискурсу про наслідки сучасних соціогуманітарних практик преображення людини. Зрозуміло лише, що застосування технологій третього тисячоліття – це гігантський і вкрай ризикований експеримент над людством у всій його тотальності. На наших очах народжується трансформаційна парадигма антропології постлюдини – це не абсолютно обґрунтована теорія, а, скоріше, практика пошуку безпечних шляхів до нової філософії, здатної подолати вади й обмеженості практичної філософії попередніх епох.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Пинкер С.* Субстанция мышления. Язык как окно в человеческую природу. – М., 2013. – 560 с.
2. *Фукуяма Ф.* Наше постчеловеческое будущее: Последствия биотехнологической революции / Ф.Фукуяма. – М.: АСТ:ЛЮКС, 2004. – 349, [1] с.

3. Хоружий С.С. Проблема постчеловека, или трансформативная антропология глазами синергичной антропологии / С.С.Хоружий // Хоружий С.С. Философские науки. – 2008. – №2. – С.10–31.
4. Kurzweil R. The age of spiritual machines. – London, 1999. – P.182.
5. More M. In preise of de Devil // Libertarian Alyanse. – 1991. – №3.

Блозва Л.М. Сучасна дискусія з проблеми преображення людської природи.

Стаття присвячена дослідженню сучасних трансформацій людської природи, проблемі преображення людини, такої, якою ми її знали досі. Мова йде про соціокультурні трансформації людини під впливом наноінженерійних, молекулярно-біологічних, наномедичних технологій, технологій комп'ютерних нейрон-чипів і штучного інтелекту. Актуальність проблематики розкрита в контексті сучасного шквалу науково-технологічних революцій і його впливу на практику перетворення природи людини.

Ключові слова: преображення людської природи, трансгуманізм, алармізм, постлюдина, природа людини, NBICS-технологічні революції, наномедичні технології.

Блозва Л.Н. Современная дискуссия о проблеме преображения человеческой природы.

Статья посвящена исследованию современных трансформаций человеческой природы, проблеме преображения человека, каким мы его знали до сих пор. Речь идет о социокультурных трансформациях человека под влиянием наноинженерийных, молекулярно-биологических, наномедицинских технологий, технологий компьютерных нейро-чипов и искусственного интеллекта. Актуальность проблематики раскрыта в контексте современного шквала научно-технологических революций и его влияния на практику преобразования природы человека.

Ключевые слова: преображение человеческой природы, трансгуманизм, алармизм, постчеловек, природа человека, NBICS-технологические революции, наномедицинские технологии.

Blozva L.M. Recent discourse in the matter of transformation of human nature.

The article investigates the modern transformation of human nature, the problem of human transformation, as we know so far. This is a socio-cultural transformation of man under the influence of nano engineering, molecular biology, nano medical technology, computer technology neuron chips and artificial intelligence. The urgency of the problems revealed in the context of modern flurry of scientific and technological revolution and its impact on practice transformation of human nature.

The question of the long-term effects of the technological transformation of fundamental first principles antropnosti discussed in philosophical and ideological discourse of self-determined person and diametrically opposed positions, views and interpretations of the process of conversion rights in posthumanism: transhumanism and alarmizm.

Key words: transformation of human nature, transhumanism, alarmizm, posthuman, human nature, NBICS-technological revolution, nanomedical technology.